

د ملام پوهنتون

نشریاتو او قانون پوهنځی

د تفسیر او حدیث د ماسټرۍ پروګرام

د افغانستان اسلامي جمهوریت

د لوړو زده کړو وزارت

د خصوصي پوهنتونونو ریاست

مال او د هغه لاسته راوړل د قرانکریم په رڼا کې

د ماسټرۍ رساله

محصل : عزیز الله (جبار خیل)

لارښود استاد: دکتور فصیح الله (عبدالباقر)

۱۳۹۷ هـ ش

کال :

د سلام پوهنتون
د شرعياتو او قانون پوهنځي
د تفسير او حديث د ماستري پروگرام

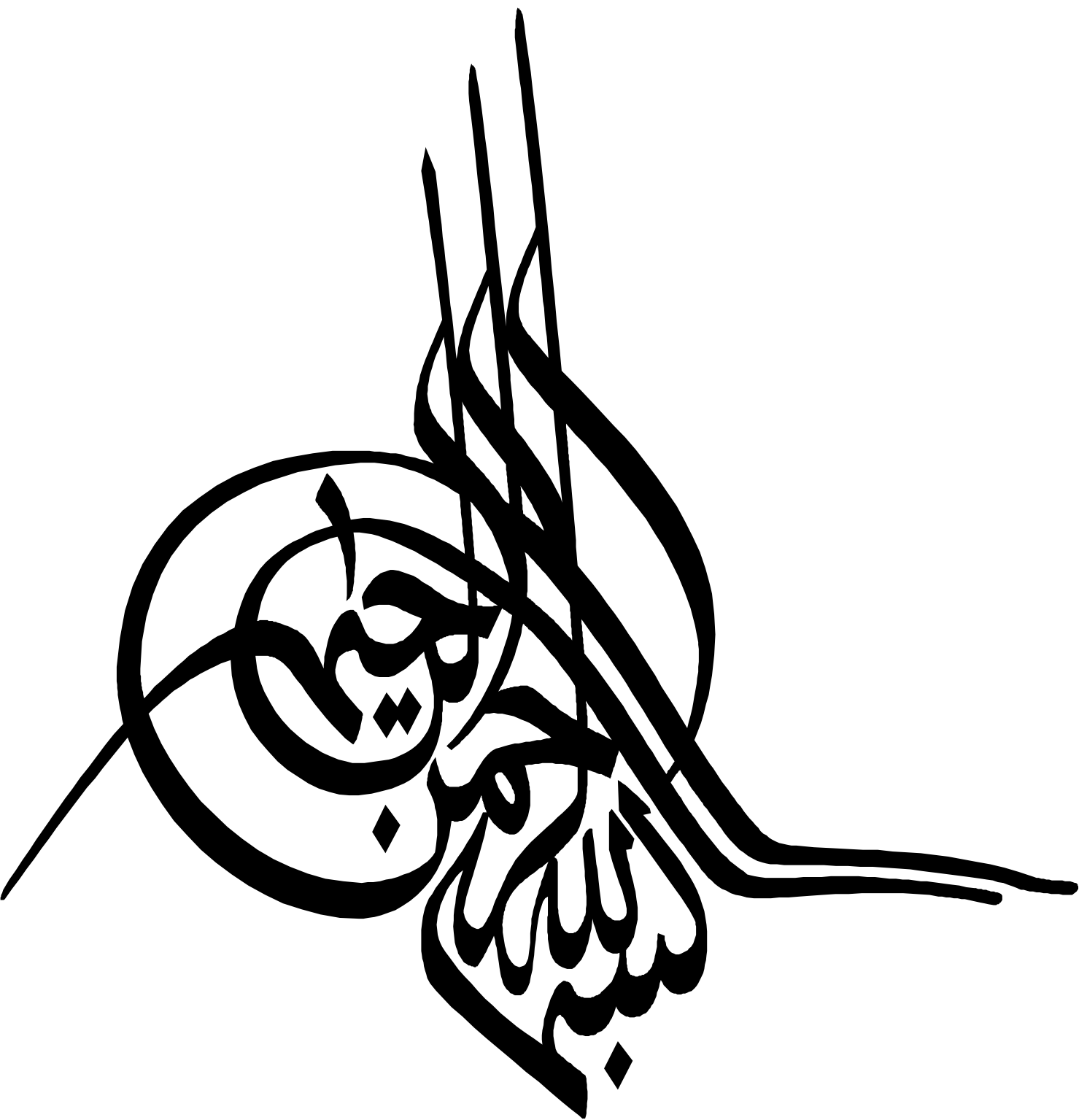
د افغانستان اسلامي جمهوريت
د لوړو زده کړو وزارت
د خصوصي پوهنتونونو رياست

مال او د هغه لاسته راوړل د قرانکریم په رڼا کې
د ماستري رساله

محصل : عزيز الله (جبارخيل)
لارښود استاد: دكتور فصیح الله (عبدالباقي).

۱۳۹۹ هـ ش

کال :

سلام پوهنتون

د شرعیات او قانون پوهنځی

د تفسیر او حدیث د بهار تمنن

د ماسټرۍ بورډ

تصدیق نامه

ښاغلی عزیز الله (جبار خیل) د محمد حکیم زوی د ID: Sh-mst-96-244 نمبر لرونکی، د تفسیر او حدیث د دریمې دورې محصل د ماسټرۍ مرحلې رساله چې عنوان یې: مال او دهنی لاسته راوړنه د قرآن کریم په رنګی دی، د سوره شبنی ورځ په ۲۴/۱۰/۱۳۹۸ هـ ل نېټه یې په بریالیتوب سره دفاع کړه او د حکم پلاوي د ارزونې پر اساس د ۸۸ (نمره په عدد) الله انبیا خیر (نمره په حروف) مستحق وگرځید، له الله تعالی څخه ورته د لازياتي بریا غوښتونکی یو.

حکم پلاوي:

لاسلیک	عضویت	د استاد نوم	ردیف
	د حکم پلاوي عضو	دکتور محمد اسماعیل اهدی	۱
	د حکم پلاوي عضو	استاذ شکر الله مخلص	۲
	لارښود او د حکم پلاوي مشر	دکتور فصیح الله عبد الباقي ✓	۳

د خيرني لنډيز

دا بحث د قران عظيم الشان په رڼا کې د مال په هکله ليکل شوی ده او د سريزي سريزه په دريو فصلونو او يوې پايلې مشتمل دی .

په سريزه کې د موضوع اهميت، د غوره کولو اسباب ، موخو، د بحث د ليکلو پرمهال د راپيښو شويو ستونزو ، د موضوع مخينې ، د بحث د ليکلو د بڼې او د بحث د خطې په اړه خبرې شوي دي.

لمړی فصل درې مبحثونه لري چې په لومړي مبحث کې د مال پيژندنه د قرانکريم په رڼا کې، د مال ارزښت، د مال د لاسته راوړلو لپاره روا هڅه او زيار په جلا جلا مطالبو کې څيړل شوي دي.

په دې فصل په اول مبحث کې دا بحث شوی چې هر هغه شی چې د ملکيت قابليت ولري مال ورته ويل کيږي ، همدارنگه مال هغه څه ته ويل کيږي چې د انسان طبيعت ورته ميلان کوي او په اصطلاح کې موبيا مال داسې تعريف کړی چې څارويو او هر هغه څه چې له دوی او ددوی له اولادې لاس ته راځي مال ورته ويل کيږي ، همدارنگه هر هغه څه چې د ضرورت په وخت کې مشکل پرې حل شي مال ورته ويل کيږي همدارنگه په دی فصل کې د مال د ارزښت په هکله بحث شوی او دا مو په کښې بيان کړي چې د مال لفظ د قران عظيم الشان په ايتونو کې (۸۶) ځله په مفرد ، جمع ، نکره او معرفه شکل ذکر شوی چې ددې لفظ ذکر کيدل په مکرر ډول د مال په اهميت او ارزښت دلالت کوي .

همدارنگه په دی فصل کې مو دا هم بيان کړي چې انسان بايد د مال د لاسته راوړلو لپاره روا هڅه او زيار وکړي او په خپل زيار او تکليف سره مال لاسته راوړي ، د همدې فصل په دويم مبحث کې په دی بحث شوی چې د مشروع کسب ډولونه غنيمت، فئ، نفل او تجارت دي او ددې کسبونو له لارې يو انسان کولای شي مال لاسته راوړي ، په همدې بحث کې مو

غنیمت داسې تعریف کړ چې عبارت دی له : هغه مال څخه چې د مسلمانانو له طرفه د کفارو څخه په جنگ کې په زور ونيول شي ، فی مو داسې تعریف کړ چې له هغه مال څخه عبارت دی چې مسلمانانو له کفارو نیولی وي خو په نیولو کې یې له زور څخه کار نه وي اخیستی ، نفل موبیا داسې تعریف کړ چې له هغه مال څخه عبارت دی چې امیر یې ځینو مجاهدینو ته دهغوی د بڼې کارکردگی له وجی د غنیمت له برخې زیات ورکړي او تجارت مو بیا داسې تعریف کړ چې د مال اړولو راولو ته د گټې په خاطر تجارت ویل کېږي .

د همدې فصل په دریم مبحث کې موبیا د انبیاؤو (علیهم السلام) کسبونو ته د قران کریم اشاره ذکر کړی او دا مو په کې بیان کړي چې انبیاؤو (علیهم السلام) پسونه څرولې، ځینو یې اهنګرې کړې ، ځینو یې ختمالې او ځینو یې نجارې کړیده او هر یوه ددوې له دی لارې مال لاسته راوړی دی.

دویم فصل د مال د لاسته راوړلو وسایلو ته ځانګړی شوی چې دا فصل بیا په دوه مبحثونو او څوارلسو مطالبو مشتمل دی په لومړي مبحث کې د حلال مال د لاسته راوړلو وسایل ذکر شوی او دا په کې بیان شوی چې د حلال مال د لاسته راوړلو وسایل عبارت دي له وصیت ، میراث ، زکات ، هدیه ، دیت او تجارت څخه .

په دویم مبحث کې د حرام مال د لاسته راوړلو وسایلو باندې بحث شوی او دا په کې بیان شوی چې د حرام مال د لاسته راوړلو وسایل عبارت دي له زنا ، سحر ، د بتانو جوړول ، د شرابو پلورل ، غلا کول ، غصب ، رشوت ، سود څخه .

دریم فصل په دوه مبحثونو او څلورو مطلبونو مشتمل دی ، په لومړي مبحث کې دا بیان شوی چې د حلال مال د لاسته راوړلو پایلې څه دي چې دا مبحث بیا په دوه مطلبونو مشتمل دی، په لومړي مطلب کې دا بیان شوی چې د حلال مال د لاسته راوړلو پایلې په

دنيا کې کومې دي او په دويم مطلب کې دا بيان شوی چې د حلال مال د لاسته راوړلو پایلې په اخرت کې کومې دي .

په دويم مبحث کې دا بيان شوی چې د حرام مال د لاسته راوړلو پایلې کومې دي يعنې که چيرته يو څوک د حرامو لارو څخه مال لاسته راوړي نو پایله به يې څه وي چې دا مبحث هم بيا په دوه مطلبونو مشتمل دی ، په لومړي مطلب کې دا بيان شوی چې د حرام مال د لاسته راوړلو پایلې په دنيا کې کومې دي او په دويم مطلب کې مو دا بيان کړي چې د حرام مال د لاسته راوړلو پایلې په اخرت کې کومې دي ، هر يو ددې موضوعاتو څخه په خپل ځای کې په تفصيلي ډول څيړل شوی چې که چيرته څوک غواړي د هرې موضوع په هکله مفصل معلومات لاسته راوړي کولای شي هغه ځای ته مراجعه وکړي چيرته می چې موضوع څيړلې ده او په اخر کې د تحقيق پایله ، وړاندیزونه ، د ايتونو لړليک ، د احاديثو لړليک ، د اعلامو لړليک او مراجع ذکر شوی دي.

د موضوعاتو نوملړ

Error! Bookmark not defined.....	پيليزه
Error! Bookmark not defined.....	دڅيرني ارزښت
Error! Bookmark not defined.....	دڅيرني موخي
Error! Bookmark not defined.....	د څيرني د مسئلې طرحه
Error! Bookmark not defined.....	دڅيرني دغوره کولو لاملونه
Error! Bookmark not defined.....	د څيرني په جريان کې ستونزې
Error! Bookmark not defined.....	د څيرني مخينه
Error! Bookmark not defined.....	د څيرني کرنلاره
Error! Bookmark not defined.....	د څيرني دجوړښت پلان
Error! Bookmark not defined.....	لومړی فصل: دمفاهيمو پيژندنه او مقدماتی مباحث
Error! Bookmark not defined.....	لومړی مبحث : د مال تعريف
Error! Bookmark not defined.....	لومړی مطلب: الف: مال په لغت کې
Error! Bookmark not defined.....	ب: مال په اصطلاح کې
Error! Bookmark not defined.....	دوهم مطلب: دقران په رڼا کې د مال ارزښت
Error! Bookmark not defined.....	دریم مطلب: د مال د لاس ته راوړلو لپاره روا هڅه او زیار
Error! Bookmark not defined.....	دویم مبحث: د مشروع کسب ډولونه
Error! Bookmark not defined.....	لومړی مطلب: غنیمت
Error! Bookmark not defined.....	دویم مطلب : فئ
Error! Bookmark not defined.....	د(فئ) مالونو تقسیم
Error! Bookmark not defined.....	دریم مطلب: نفل
Error! Bookmark not defined.....	څلورم مطلب : تجارت
Error! Bookmark not defined.....	دریم مبحث : د انبیاوو (علیه السلام) کسبونو ته د قرانکریم اشاره ..
defined.	
Error! Bookmark not defined.....	لومړی مطلب: څرول
Error! Bookmark not defined.....	دویم مطلب: اهنګري
Error! Bookmark not defined.....	دریم مطلب: نجاري

Error! Bookmark not defined..... څلورم مطلب: ختمالي

Error! Bookmark not defined..... دويم فصل : د مال لاسته راوړلو وسايل

Error! Bookmark not defined..... لومړی مبحث : د حلال مال د لاسته راوړلو وسايل

Error! Bookmark not defined..... لومړی مطلب: وصيت : الف: وصيت په لغت كې

Error! Bookmark not defined..... ب: وصيت په اصطلاح كې

Error! Bookmark not defined..... دويم مطلب: ميراث

Error! Bookmark not defined..... الف: ميراث په لغت كې

Error! Bookmark not defined..... ب: ميراث په اصطلاح كې

Error! Bookmark not defined..... ج: د ميراث ارکان

Error! Bookmark not defined..... دريم مطلب : زكات

Error! Bookmark not defined..... د زكات مستحقين

Error! Bookmark not defined..... څلورم مطلب : هديه

Error! Bookmark not defined..... د هديې او صدقې تر منځ توپير

Error! Bookmark not defined..... پنځم مطلب: ديت

Error! Bookmark not defined..... شپږم مطلب: تجارت

Error! Bookmark not defined..... دويم مبحث : د حرام مال د لاسته راوړلو وسايل

Error! Bookmark not defined..... لومړی مطلب: زنا : الف : زنا په لغت كې

Error! Bookmark not defined..... ب: زنا په اصطلاح كې

Error! Bookmark not defined..... دويم مطلب : سحر

Error! Bookmark not defined..... د سحر له لارې د مال لاسته راوړل

Error! Bookmark not defined..... دريم مطلب: د بتانو جوړولو له لارې

Error! Bookmark not defined..... څلورم مطلب: د شرابو جوړولو له لارې د مال لاسته راوړل

Error! Bookmark not defined..... پنځم مطلب: د غلا له لارې د مال لاسته راوړل

Error! Bookmark not defined..... شپږم مطلب : د غصب له لارې د مال لاسته راوړل

Error! Bookmark not defined..... اووم مطلب: د رشوت له لارې د مال لاسته راوړل

Error! Bookmark not defined..... اتم مطلب: د سود له لارې د مال لاسته راوړل

Error! Bookmark not defined..... دريم فصل: د حلال او حرام مال د لاسته راوړلو پايلې

Error! Bookmark not defined..... لومړی مبحث: د حلال مال د لاسته راوړلو پایلې

Error! Bookmark not defined.. لومړی مطلب: د حلال مال د لاسته راوړلو پایلې په دنیا کې

Error! Bookmark not defined.... دویم مطلب: د حلال مال لاسته راوړلو پایلې په اخرت کې

Error! Bookmark not defined..... دویم مبحث: د حرام مال لاسته راوړلو پایلې

Error! Bookmark not defined... لومړی مطلب: د حرام مال د لاسته راوړلو پایلې په دنیا کې

Error! Bookmark not defined. دویم مطلب : د حرام مال د لاسته راوړلو پایلې په اخرت کې

11 ..... پایله

Error! Bookmark not defined..... د ایتونو لړلیک

Error! Bookmark not defined..... د احادیثو لړلیک

Error! Bookmark not defined..... د اشخاصو لړلیک

14 ..... د مأخذونو لړلیک

پایله

له الله تعالى (جل شأنه) څخه ډیر شکر گزاره یم چې ما (مال او دهغه لاسته راوړل د قرانکریم په رڼا کې) موضوع چې څیرنه یې یو سخت او مشکل کار وو خو الله تعالى (جل شأنه) په خپل فضل او کرم سره نوموړې موضوع راته اسانه کړه او ما ته یې ددې توان او قدرت راکړ چې د نوموړې موضوع په هکله څه ناڅه معلومات او تحقیقي موضوعات گرانو لوستونکو ته وړاندې کړم چې مهم ټکي یې په لاندې ډول دي :

- ۱- ما ته د قراني موضوعاتو اهمیت معلوم شو ، ځکه د قراني موضوعاتو په څیرني سره د هغو موضوعاتو نور اړخونه څرگندېږي چې د تحلیلي بحثونو او تحقیقونو له لارې داسې اړخونو ته رسیدل سخت او مشکل کار وي .
- ۲- د څیرني په جریان کې دا ما ته معلوم شو چې د مال درلودل په ژوند کې حتمي دي او بې له مال څخه ژوند په درست شکل مخته نه ځي .
- ۳- د څیرني په جریان کې دا ما ته ثابت شوه چې انبیاوو (علیهم السلام) کسبونه درلودل او له هغې لارې به یې مال او روزي لاسته راوړه .
- ۴- د څیرني په جریان کې دا ماته ښکاره شوه چې د غنیمت لاسته راوړل یو د بهترینه کسبونو له جملې ده او د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) رزق او روزي اکثراً له دی لاری څخه وه .
- ۵- د څیرني په جریان کې دا راته معلومه شوه چې د رزق او روزی لاسته راوړل د خپل اهل او اولاد لپاره د یو مسلمان له مهمو مکلفیتونو څخه دي خو شرط به داوي چې د رزق او روزی لاسته راوړل د الله تعالى د عبادت څخه د پاتی کیدو باعث ونه گرځي.
- ۶- همدارنگه دا راته ثابت شوه چې د مال د لاسته راوړلو وسایل په دوه قسمه دي چې یو قسم وسایلو ته یې د حلال مال لاسته راوړلو وسایل ویل کیږي او دویم قسم ته یې د حرام مال د لاسته راوړلو وسایل ویل کیږي .
- ۷- په همدې ډول په دی وپوهیدم چې ډیری داسې وسایل شته چې د هغو له لارې حلال مال لاسته راوړل کیږي او یو مسلمان هم په همدې مکلف ده چې د همدغو وسایلو له لارې مال لاسته راوړي .
- ۸ - همدارنگه د څیرني په جریان کې په دی وپوهیدم چې ډیری داسې وسایل شته چې د هغو له لارې د مال لاسته راوړل درست نه دي او یو مسلمان مکلف دی چې دداسې وسایلو له لارې د مال له لاسته راوړلو ډډه وکړي.

۹- د څيرني په جريان كې په دې بڼه وپوهيدم څوك چې د حلالو لارو مال لاسته راوړي پايله يې په مال كې برکت ، خوشحالي او د الله تعالی رضایت دی چې د الله تعالی دغه رضایت به په آخرت كې د نوموړي شخص جنت ته د دا خپليدو سبب گرځي.

۱۰- همدارنگه په دې وپوهيدم چې هغه څوك چې هغه د الله تعالی له اوامرو سرغړونه كوي او د حرامي لارې مال لاسته راوړي پايله يې په مال كې د برکت له لاسه وركول او دهیڅ نيك عمل نه قبلیدل وي (يعنې هیڅ نيك عمل به د نوموړي شخص د الله تعالی په دربار كې د قبول وړ نه وي) او همدارنگه په آخرت كې به هم نوموړی شخص د زیان كارانو له جملې څخه وي .

وړاندیزونه

زه منحیث د یو محقق له دی څخه وروسته ټولو محققینو ته دا وړاندیز کوم چې که چیرته دوی تحقیق سرته رسوي کوشش د وکړي چې داسې قراني موضوعات وڅیړي چون ما ته تجربه وشوه چې د داسې موضوعاتو په څیړني سره د موضوع نوی ابعاد را څرگندیږي ، همدارنگه څیړونکو ته مې دا وړاندیز ده چې نوموړی موضوع د احادیثو په رڼا کې هم وڅیړي .

په پای کې له الله (جل شأنه) څخه ډیر شکر گزاره یم چې ما ته یې دا توفیق راکړ چې د موضوع اړوند معلومات لوستونکو ته وړاندې کړم ، د ټولو لوستونکو څخه مې هیله داده چې کچیرته زما په دغه لیکنه کې کومه سهوه یا اشتباه په نظر ورشي نو ما د ترې خبر کړي ترڅو د هغې په اصلاح کې اقدام وکړم . د الله تعالی په دربار کې دا سوال کوم چې زما دغه لیکنه په خپل رضایت او زما په نیکو اعمالو کې حساب کړي .

وصلی الله علی نبینا محمد و اله و صحبه اجمعین

د مأخذونو لړلیک

- 1 - القرآن الکریم.
- 2 - ابن الأثیر، المبارک بن محمد ، النهاية فی غریب الحدیث والأثر ، تحقیق : طاهر أحمد الزاوی - محمود محمد الطناحي ، چاپ خای : المكتبة العلمية - بیروت ، د توکونو شمیر ۵
- 3 - ابن الخطیب، محمد محمد عبدالطیف بن الخطیب، أوضح التفاسیر ، د وفات نیټه ۱۴۰۲ هـ ، شپږم چاپ ، چاپ کال ۱۳۸۳ هـ ، چاپ خای : المطبعة المصرية و مکتبته
- 4 - ابن أبی شیبة ، ابو بکر عبدالله بن محمد، المصنف فی الأحادیث والآثار ، تحقیق : کمال یوسف الحوت ، لومړی چاپ، چاپ کال ۱۴۰۹ هـ ، چاپ خای : مكتبة الرشید - ریاض ، د توکونو شمیر ۷
- 5 - ابن حبان ، محمد بن حبان بن أحمد بن حبان ، صحیح ابن حبان ، د وفات نیټه ۳۵۴ هـ ، تحقیق : شعيب الأرنؤوط ، دویم چاپ، چاپ کال ۱۴۱۴ هـ ، چاپ خای : مؤسسة الرسالة - بیروت ، د توکونو شمیر ۱۸
- 6 - ابن سیده ، أبو الحسن علی بن اسماعیل النحوي، المخصص ، تحقیق : خليل ابراهيم جفال ، لومړی چاپ، چاپ کال ۱۴۱۷ هـ چاپ خای : دار احیاء التراث العربی - بیروت ، د توکونو شمیر ۵
- 7 - ابن عاشور ، الشيخ محمد طاهر بن عاشور ، التحرير والتنوير ، چاپ خای : دار سحنون للنشر والتوزيع - تونس، د توکونو شمیر ، ۳۰ ،
- 9 - ابن کثیر ، أبو الفداء اسماعیل بن کثیر ، تفسیر القرآن العظیم ، تحقیق : سامی بن محمد سلامة ، دویم چاپ ، چاپ کال ۱۴۲۰ هـ ، چاپ خای : دار الطیبة للنشر والتوزيع ، د توکونو شمیر ۸
- 10 - ابن ماجه ، أبو عبدالله محمد بن یزید القزويني ، سنن ابن ماجه ، د وفات نیټه ۲۷۳ هـ ، تحقیق : محمد فؤاد عبدالباقي ، چاپ خای : دار احیاء الكتب العربية، دتوکونو شمیر ۲ .
- 11 - ابن ماجه ، أبو عبدالله محمد بن یزید القزويني ، سنن ابن ماجه ، د وفات نیټه ۲۷۳ هـ ، تحقیق : شعيب الارنؤوط - عادل مرشد ، لومړی چاپ ، چاپ کال ۱۴۳۰ هـ ، چاپ خای : دارالرسالة العلمية، دتوکونو شمیر ۵ .
- 12 - ابن ملقن , سراج الدين أبو حفص عمر بن علی ، الاعلام بفوائد الاحكام ، د وفات نیټه ۸۰۴ هـ ، تحقیق : عبدالعزيز بن أحمد بن محمد ، لومړی چاپ ، چاپ کال : ۱۴۱۷ هـ ، چاپ خای : دار العاصمة للنشر والتوزيع المملكة العربية، دتوکونو شمیر ۱۱ .
- 13 - ابن منظور ، محمد بن مکرم ، لسان العرب، ناشر : دار الصادر - بیروت ، دریم چاپ ، چاپ کال ۱۴۱۴ ، د توکونو شمیر ۱۵

- 14 - ابن نجيم، زين الدين بن ابراهيم بن محمد ، البحر الرائق شرح كنز الدقائق د وفات نيته ٩٧٠ هـ ، دويم چاپ ، چاپ خاى : دار الكتاب الاسلامي ، د توكونو شمير ٨.
- 15 - ابن هشام ، عبدالملك بن هشام بن أيوب ، سيرة ابن هشام ، د وفات نيته ٢١٣ هـ ، تحقيق : مصطفى اسقا او ابراهيم الأبياري ، دويم چاپ ، چاپ كال ١٣٧٥ هـ ، چاپ خاى شركة مكتبة ومطبعة البابى الحلبي ، د توكونو شمير ٢.
- 16 - الأبياري ، ابراهيم بن اسماعيل ، الموسوعة القرانية ، د وفات نيته ١٤١٤ هـ ، چاپ كال ١٤٠٥ هـ ، چاپ خاى : مؤسسة سجل العرب.
- 17 - البركتي ، محمد عميم الاحسان المجددي ، التعريفات الفقيهيه ، لومرى چاپ ، چاپ كال : ١٤٢٤ هـ ، چاپ خاى : دار الكتب العلمية.
- 18 - البغوي، أبو محمد الحسين بن مسعود بن محمد ، معالم التنزيل فى تفسير القرآن (تفسير البغوي) ، د وفات نيته ٥١٠ هـ ، تحقيق : عبدالرزاق المهدي ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤٢٠ هـ ، چاپ خاى : دار احياء التراث العربي - بيروت ، د توكونو شمير ٥.
- 19 - البيهقي ، أحمد بن الحسين بن على بن موسى ، سنن الكبرى ، د وفات نيته ٤٥٨ هـ ، تحقيق: محمد عبدالقادر عطا ، دريم چاپ ، چاپ كال ١٤٢٤ هـ ، چاپ خاى : دار الكتب العلمية بيروت - لبنان
- 20 - البيهقي ، أحمد بن الحسين بن علي ، سنن البيهقي الكبرى ، تحقيق: محمد عبدالقادر عطا ، چاپ كال : ١٤١٤ هـ ، چاپ خاى : المكتبة دار الباز - مكة المكرمة ، د توكونو شمير ١٠.
- 21 - التعليقات الحسان على صحيح ابن حبان و تميز سقيمه من صحيحه ، محمد ناصر الدين ، لومرى چاپ ، د توكونو شمير ١٢.
- 22 - الجزائري ، جابر بن موسى بن عبدالقادر ، أيسر التفاسير لكلام العلي الكبير ، پنخم چاپ ، چاپ كال : ١٤٢٤ هـ ق ، چاپ خاى : مكتبة العلوم والحكم - المدينة المنوره.
- 23 - الجزائري ، جابر بن موسى بن عبدالقادر ، أيسر التفاسير لكلام العلي الكبير ، پنخم چاپ ، چاپ كال : ١٤٢٤ هـ ، چاپ خاى : مكتبة العلوم والحكم - المدينة المنوره ، د توكونو شمير ٥.
- 24 - الجوهري ، اسماعيل بن حماد ، الصحاح تاج اللغة وصحاح العربيه ، تحقيق: أحمد عبدالغفور عطار ، خلورم چاپ ، چاپ كال ١٤٠٧ هـ ، چاپ خاى : دار العلم الملايين.
- 25 - الحجازي ، محمد محمود ، التفسير الواضح ، لسم چاپ ، چاپ كال ١٤١٣ هـ ، چاپ خاى : دار الجيل الجديد - بيروت.

- 26 - الحراني ، تقى الدين أبو العباس أحمد بن عبد الحلیم ، مجموع الفتاوى ، دوفات نيته ٧٢٨ ، تحقيق : عبدالرحمن بن محمد بن قاسم ، د نشر كال ١٤١٦ هـ ، چاپ خاى : مجمع الملك فهد للطباعة المصحف الشريف.
- 27 - الحسيني ، محمد رشيد بن علي رضا بن محمد ، تفسير المنار ، د نشر كال ١٩٩٠ م ، چاپ خاى : الهيئة المصرية العامة للكتاب ، د توكونوشمير ١٢ .
- 28 - الخازن ، علاء الدين على بن محمد بن ابراهيم ، لباب التأويل فى معانى التنزيل ، چاپ كال ١٣٩٩ هـ ق ، چاپ خاى : دار الفكر - بيروت ، د توكونوشمير ٧ .
- 29 - الخطيب ، عبدالكريم يونس الخطيب ، تفسير القراني للقران ، د وفات نيته ١٣٩٠ هـ ، چاپ خاى : دار الفكر العربي - قاهره .
- 30 - الشيباني ، أبو عبدالله أحمد بن محمد بن محمد بن حنبل ، مسند امام احمد بن حنبل ، د وفات نيته ٢٤١ هـ ، چاپ خاى : مؤسسه قرطبة - القاهرة ، د توكونوشمير ٦ .
- 31 - الصلابي ، على محمد محمد ، تبصير المؤمنين بفقہ النصر والتمكين فى القرآن الكريم ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤٢٢ هـ ، چاپ خاى ك مكتبة الصحابة- الشارقة - الامارات .
- 32 - الطبري ، محمد بن جرير بن يزيد بن كثير ، جامع البيان فى تأويل القرآن ، د وفات نيته ٣١٠ هـ ، تحقيق : أحمد محمد شاكر ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤٢٠ هـ ، چاپ خاى مؤسسه الرسالة و د توكونوشمير ٢٤ .
- 33 - الفارسي ، أبوبكر عبدالقادر بن عبدالرحمن ، درج الدرر فى تفسير الآى والسور ، د وفات نيته ٤٧١ هـ ، تحقيق : وليد بن أحمد ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤٢٩ هـ ، چاپ خاى : مجلة الحكمة ، د توكونوشمير ٤ .
- 34 - الفقه الميسر ، د. عبدالله بن محمد الطيار - د. عبدالله بن محمد المطلق - د. محمد ابراهيم موسى ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤٣٢ هـ ، چاپ خاى : مدار الوطن للنشر - رياض ، د جزونوشمير ١٣ .
- 35 - القاسمي ، محمد جمال الدين بن محمد ، محاسن التأويل ، تحقيق : محمد باسل عيون السود ، لومرى چاپ ، چاپ كال : ١٤١٨ هـ ، چاپ خاى : دار الكتب العلمية - بيروت .
- 36 - القنوي ، قاسم بن عبدالله بن امير ، أنيس الفقهاء فى تعريفات الألفاظ المتداولة بين الفقهاء ، تحقيق : د. أحمد بن عبدالرزاق الكبيسي ، لومرى چاپ ، چاپ كال : ١٤٠٦ هـ ق ، چاپ خاى : دار الوفاء - جده .

- 37 - المحلي ، جلال الدين محمد بن أحمد المتوفى ٨٦٤هـ ، او جلال الدين عبدالرحمن بن أبى بكر وفات ٩١١هـ تفسير جلالين ، لومرى چاپ .
- 38 - المراغي ، أحمد بن مصطفى ، تفسير المراغي ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٣٦٥ ، چاپ خاى : شركة مكتبه و مطبعه مصطفى البابي الحلبي جزونه ٣٠ .
- 39 - المظهري، محمد ثناء الله ، تفسير المظهري، تحقيق: غلام النبى التونسى، چاپ كال : ١٤١٢هـ ، چاپ خاى : مكتبة الرشيديه – پاكستان .
- 40 - المعجم الوسيط ، تاليف: ابراهيم مصطفى - أحمد الزيات – حامد عبدالقادر – محمد النجار، تحقيق: مجمع اللغة العربيه ، چاپ خاى دارالدعوة ، د توكونو شمير ٢ .
- 41 - الموسوعة الفقهية ، وزارة الأوقاف والشؤون الاسلامي، چاپ كال : ١٤٠٤هـ ، د توكونو شمير ٤٥ .
- 42 - النيسابوري ، محمد بن عبدالله ، المستدرک على الصحيحين ، تحقيق: مصطفى عبدالقادر عطا، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤١١هـ ، چاپ خاى : دارالكتب العلميه – بيروت ، د توكونو شمير ٤ .
- 43 - الواحدي ، أبو الحسن على بن أحمد بن محمد ، الوجيز فى تفسير الكتاب العزيز ، دوفات نيته ٤٦٨هـ ، تحقيق: صفوان عدنان داوودي ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤١٥هـ ، چاپ خاى : دار القلم ، الدار الشاميه – دمشق – بيروت .
- 44 - الوسى ، شهاب الدين محمود بن عبدالله، روح المعانى فى تفسير القرآن العظيم والسيح المثنائى، تحقيق : على عبد البارى عطيه، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤١٥هـ ، چاپ خاى : دارالكتب العلميه – بيروت، د توكونو شمير ١٦ .
- 45 - أبو اسحاق ، ابراهيم بن محمد بن عبدالله ، المبدع في شرح المقنع ، دوفات نيته ٨٨٤ ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤١٨هـ ، چاپ خاى : دارالكتب العلميه بيروت – لبنان ، د توكونو شمير ٨ .
- 46 - أبو زهرة، امام محمد أبو زهرة، زهرة التفاسير ، چاپ خاى : دار الفكر العربي ، د توكونو شمير ١٠
- 47 - أبو عبدالله ، عبدالرحمن بن ناصر بن عبدالله ، منهج السالكين و توضيح الفقه فى الدين ، لومرى چاپ ، چاپ كال : ١٤٢١هـ ، چاپ خاى : دار الوطن .
- 48 - أبو محمد ، على بن أحمد بن سعيد بن حزم ، المحلي بالأثار ، دوفات نيته ٤٥٦هـ ، چاپ خاى : دار الفكر – بيروت ، د توكونو شمير ١٢ .
- 49 - أبى داود ، أبو داود سليمان بن الأشعث بن اسحاق ، سنن أبى داود ، دوفات نيته ٢٧٥هـ ، تحقيق : محمد محبى الدين عبدالحميد ، چاپ خاى : المكتبة العصرية ، صيدا - بيروت ، د توكونو شمير ٤ ،

- 50 - ألبانى ، محمد ناصر الدين ، صحيح الترغيب والترهيب ، پنخّم چاپ ، چاپ خاى : مكتبة المعارف، د
توكونو شمير ۳.
- 51 - أندلسي ، أبو حيان محمد بن يوسف بن على ، البحر المحيط فى التفسير ، د وفات نيته ۷۴۵هـ ، تحقيق
: صدقي محمد جميل ، چاپ كال ۱۴۲۰هـ ، چاپ خاى : دار الفكر – بيروت.
- 52 - أندلسي ، أبو حيان محمد بن يوسف بن على ، البحر المحيط فى التفسير ، د وفات نيته ۷۴۵هـ ،
تحقيق: صدقي محمد جميل ، چاپ كال ۱۴۲۰هـ ، چاپ خاى دار الفكر – بيروت
- 53 - بخاري ، أبو الطيب محمد صديق خان بن حسن بن على ، نيل المرام من تفسير ايات الاحكام ،
تحقيق: محمد حسن اسماعيل – أحمد فريد المزدي ، چاپ خاى : دار الكتب العلمية ، د نشر كال
۲۰۰۲م.
- 54 - بخاري محمد بن اسماعيل أبو عبدالله ، الجامع الصحيح المختصر (صحيح البخارى) تحقيق: د.
مصطفى ديب البغا، دريم چاپ ، چاپ كال : ۱۴۰۷هـ ، چاپ خاى : دار ابن كثير ، اليمامة – بيروت ،
دتوكونو شمير ۶.
- 55 - بخاري، محمد بن اسماعيل أبو عبدالله البخاري الجعفي ، صحيح البخاري ، تحقيق: محمد زهير بن
ناصر الناصر، لومرى چاپ ، چاپ كال ۱۴۲۲هـ ، چاپ خاى دار طوق النجاة ، د توكونو شمير ۹.
- 56 - تبريزى، محمد بن عبدالله ، مشكاة المصابيح ، تحقيق : محمد ناصر الدين الباني ، دريم چاپ ، چاپ
كال ۱۴۰۵هـ ، چاپ خاى المكتب الاسلامي – بيروت، د توكونو شمير ۳.
- 57 - ترمذي، محمد بن عيسى بن سورة بن موسى ، سنن الترمذي ، د وفات نيته ۲۷۹هـ ، تحقيق : أحمد
محمد شاكر او محمد فؤاد عبدالباقي ، دويم چاپ ، چاپ كال ۱۳۹۵هـ ، چاپ خاى : شركة مكتبة
ومطبعة مصطفى البايب الحلبي ، دتوكونو شمير ۵.
- 58 - ثعالبى ، أبو زيد عبدالرحمن بن محمد ، الجواهر الحسان فى تفسير القران ، د وفات نيته ۸۷۵هـ ،
تحقيق: شيخ محمد على معوض او عادل احمد عبدالوجود ، لومرى چاپ ، چاپ كال ۱۴۱۸هـ ،
چاپ خاى : دار احياء تراث العربى – بيروت.
- 59 - جرجاني ، على بن محمد بن على ، التعريفات ، تحقيق : ابراهيم الأبياري ، لومرى چاپ ، چاپ كال
: ۱۴۰۵هـ ، چاپ خاى: دار الكتب العربى – بيروت.
- 60 - جمال الدين ، محمد طاهر بن على الصديقى ، مجمع بحار الأنوار فى غرائب التنزيل و لطائف
الأخبار ، دريم چاپ ، چاپ كال ۱۳۸۷هـ ، چاپ خاى : مطبعة مجلس دائرة المعارف العثمانية ، د
توكونو شمير ۵.

- 61 - حنفي ، اسماعيل حقي بن مصطفى، روح البيان ، چاپ خاى : دار احياء التراث العربي ، د توكونو شمير ۱۰.
- 62 - دارقطني ، أبو الحسن علي بن عمر بن أحمد ، سنن دار قطني ، د وفات نيته ۳۸۵هـ ، لومري چاپ ، چاپ كال ۱۴۲۴هـ ، چاپ خاى : مؤسسة الرسالة بيروت - لبنان ، د توكونو شمير ۵.
- 63 - دمشقى ، أبو حفص سراج الدين عمر بن علي ، اللباب فى علوم الكتاب ، د وفات نيته ۷۷۵هـ ، تحقيق: شيخ عادل أحمد عبدالموجود - علي محمد عوض، لومري چاپ ، چاپ كال ۱۴۱۹هـ ، چاپ خاى : دار الكتب العلمية - بيروت - لبنان ، د توكو شمير ۲۰.
- 64 - ذهبي ، شمس الدين أبو عبدالله محمد بن أحمد ، سير أعلام النبلاء ، د وفات نيته ۷۴۸هـ ، تحقيق : د محققينو يوه بله د شعيب الارناؤوط په لارښونه ، دريم چاپ ، چاپ كال ۱۴۰۵هـ ، چاپ خاى مؤسسة الرسالة ، د توكونو شمير ۲۵.
- 65 - رازي ، أبو عبدالله محمد بن عمر بن الحسن، التفسير الكبير ، دوفات نيته ۶۰۶ هـ ، دريم چاپ، چاپ كال ۱۴۲۰هـ ، چاپ خاى : دار احياء تراث العربي - بيروت.
- 66 - رازي ، أحمد بن فارس بن زكريا القزويني ، دوفات نيته ۳۹۵هـ ، حلية الفقهاء ، تحقيق: د. عبدالله بن عبدالمحسن التركي ، لومري چاپ ، چاپ كال ۱۴۰۳هـ ، چاپ خاى الشركة المتحدة للتوزيع - بيروت ، د توكونو شمير ۱.
- 67 - زحيلي ، التفسير المنير فى لعقيدة و الشريعة والمنهج ، د. وهبة بن مصطفى ، دويم چاپ ، چاپ كال ۱۴۱۸هـ ، چاپ خاى : دار الفكر المعاصر - بيروت ، د توكونو شمير ۳۰.
- 68 - زرکلي ، خير الدين بن محمود بن محمد ، الأعلام ، د توكو كنه ۷، دپانى كنه ۱۰۸ ، ۱۵ چاپ ، چاپ كال ۲۰۰۲م چاپ خاى : دار العلم الملايين.
- 69 - سعدي ، تيسير الكريم الرحمن فى تفسير كلام المنان ، عبدالرحمن بن ناصر بن عبدالله ، د وفات نيته ۱۳۷۶هـ ، تحقيق : عبدالرحمن بن معلا اللويحق ، لومري چاپ ، چاپ كال ۱۴۲۰هـ ، چاپ خاى مؤسسة الرسالة ، د توكونو شمير ۱.
- 70 - سمرقندي ، بحر العلوم ، أبو الليث نصر بن محمد بن أحمد ، د وفات نيته ۳۷۳هـ.
- 71 - سيد سابق ، فقه السنة ، د وفات نيته ۱۴۲۰هـ ، دريم چاپ ، چاپ كال ۱۳۹۷هـ ، چاپ خاى : دار الكتب العربي ، بيروت- لبنان.
- 72 - شريف ، أحمد ابراهيم ، مكة ومدينة فى الجاهلية وعهد الرسول (صلى الله عليه وسلم) ، چاپ خاى : دار الفكر العربي ، د توكونو شمير ۱.

- 73 - شعراوي ، محمد متولي ، تفسير الشعراوي ، د وفات نيته ١٤١٩ هـ ، چاپ خاى مطابع أخبار اليوم ، د توكونو شمير ٢٠ .
- 74 - شنيطي، محمد الأمين بن محمد بن المختار ، أضواء البيان فى ايضاح القرآن بالقران تحقيق : مكتب البحوث والدراسة ، چاپ كال ١٤١٥ هـ ، دار الفكر للطباعة والنشر- بيروت.
- 75 - شوكانى، محمد بن على بن عبدالله ، فتح القدير ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤١٤ هـ ، چاپ خاى : دار ابن كثير - دار الكلم الطيب - دمشق - بيروت .
- 76 - صابوني ، محمد علي ، صفوة التفاسير ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤١٧ هـ ، چاپ خاى : دار الصابوني للطباعة والنشر والتوزيع.
- 77 - صوفي ، أبو العباس أحمد بن محمد بن المهدي ، البحر المديد فى تفسير القرآن المجيد ، د وفات نيته ١٢٢٤ هـ ، تحقيق : أحمد عبدالله القرشى ، چاپ كال ١٤١٩ هـ ، چاپ خاى : دكتور حسن عباس زكي - القاهرة .
- 78 - طبرانى، سليمان بن أحمد بن أيوب ، المعجم الكبير ، د وفات نيته ٢٦٠ هـ ، تحقيق : حمدي بن عبد الحميد السلفي ، دويم چاپ ، چاپ خاى : مكتبة ابن تيميه - قاهره ، د توكونو شمير ٢٥ .
- 79 - طبرانى ، سليمان بن أحمد بن مطير ، المعجم الأوسط ، تحقيق : طارق بن عوض الله ، چاپ خاى : دار الحرمين - القاهرة، دتوكونو شمير ١٠ .
- 80 - طنطاوي ، محمد سيد ، التفسير الوسيط للقران الكريم ، لومرى چاپ ، چاپ خاى : دار نهضة مصر للطباعة والنشر والتوزيع- القاهرة.
- 81 - طيار ، د. عبدالله بن محمد بن أحمد ، كيف تتخلص من السحر ، لومرى چاپ ، چاپ كال : ١٤٢٤ ، چاپ خاى : دار المتعلم - الزلفى.
- 82 - عمر ، د. أحمد مختار عبد الحميد ، معجم اللغة العربية المعاصرة ، د وفات نيته ١٤٢٤ هـ ، لومرى چاپ ، چاپ كال ١٤٢٩ هـ ، چاپ خاى : عالم الكتب ، د توكونو شمير ٤ .
- 83 - عيني ، أبو محمد محمود بن أحمد ، عمدة القاري شرح صحيح البخاري ، د وفات نيته ٨٥٥ هـ ، چاپ خاى : دار احياء التراث العربي - بيروت ، د توكونو شمير ٢٥ .
- 84 - قرطبي ، أبو عبدالله محمد بن أحمد بن أبي بكر ، الجامع الاحكام القرآن ، تحقيق : هشام سمير البخارى ، چاپ كال ١٤٢٣ هـ چاپ خاى : دار العلم الكتب- رياض.
- 85 - محمد عزت ، دروزة محمد عزت ، التفسير الحديث ، چاپ كال ١٣٨٣ هـ ، چاپ خاى : دار احياء التراث العربي - القاهرة.

- 86 - مسلم ، مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري ، المسند الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل الى رسول الله(صحيح مسلم) ، د وفات نيته ٢٦١ هـ ، تحقيق : محمد فؤاد عبدالباقي ، چاپ خای : دار احیاء تراث العربي - بیروت ، دتوکونو شمیر ٥.
- 87 - مناوی ، محمد عبدالرؤوف ، التوقیف علی مهمات التعاریف، تحقیق د. محمد رضوان الدایة، لومری چاپ ، چاپ کال ١٤١٠ هـ ، چاپ خای : دار الفکر المعاصر - بیروت - دمشق، دتوکونو شمیر ١.
- 88 - وفيات الأعيان، دتوک گنه ١، د پانی گنه ١١٨، تحقیق : احسان عباس ، چاپ خای : دارصادر بیروت.

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af